

Layihə Korporativ İdarəetmə Sorgusu Nəticələrini təqdim etmişdir

6 aprel 2007-ci il tarixində Layihə Korporativ İdarəetmə Soğusunun Nəticələrini maraqlı tərəflərə təqdim etmişdir. Təqdimatda yetmiş səkkiz nəfər, o cümlədən dövlət və media nümayəndələri iştirak etmişdir.

Sorğu Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsi tərəfindən Azərbaycanın açıq səhmdar cəmiyyətlərinin, o cümlədən bankların mövcud korporativ idarəetmə təcrübələrini təhlil etmək və beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş qabaqcıl korporativ idarəetmə standartlarının həmin şirkət və banklar tərəfindən nə dərəcədə tətbiq edildiyini və Azərbaycanın müvafiq qanunvericiliyinə nə dərəcədə riayət olunduğunu müəyyənləşdirmək üçün keçirilmişdir. Bankarın və qeyri-bankların fərqli xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, iki ayrı sorğu vərəqələrindən istifadə edilmiş və iki ayrı hesabat hazırlanmışdır.

Sorğu nəticələrinə əsasən Azərbaycan banklarında korporativ idarəetmənin şirkətlərə nisbətən daha çox inkişaf etməsinə baxmayaraq, həm banklar həm də şirkətlər öz korporativ idarəetmə təcrübələrini təkmilləşdirməlidirlər. Layihə təlim tədbirlərini, məsləhətlərini və korporativ idarəetmə təcrübələrinə dair pilot proqramını hazırlamaq üçün sorğu nəticələrindən istifadə etmiş və gələcəkdə mümkün olan məsləhət xidməti proqramları üçün onlardan təməl kimi istifadə edəcəkdir.

Təqdimat zamanı Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirinin müavini cənab Niyazi Səfərov qeyd etmişdir ki, "Mən IFC ilə bu əməkdaşlığın həqiqətən vaxtlı olduğunu vurğulamaq və Azərbaycanda korporativ idarəetmənin inkişafı sahəsində

gördükləri mühüm işlərə görə Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsinə xüsusi təşəkkürümü bildirmək istəyirəm."

Sorğu Nəticələri təmmənnasız olaraq paylanır və həmcinin www.ifc.org/acgp internet saytında əldə oluna bilər.

IFC ABTM, AZPROMO və JİCA ilə birgə menecmentin və korporativ idarəetmənin qabaqcıl təcrübələrinə dair forum keçirmişdir

7 aprel 2007-ci il tarixində Layihə tərəfindən Azərbaycan Bank Tədris Mərkəzi (ABTM), Azərbaycanda Investisiyanın Təşviqi və Məsləhət Fondu (AZPROMO), Yaponiyanın Beynəlxalq Əməkdaşlıq Təşkilatı (JİCA) ilə birgə menecmentin və korporativ idarəetmənin qabaqcıl təcrübələrinə dair forum keçirilmişdir. Forumun məqsədi rəqabət mühitində menecment və idarəetmə konsepsiyalarını təhlil etmək, habelə beynəlxalq ticarətə qoşulmaq və investisiya bazarlarına daxil olmaq istəyən Azərbaycan şirkətlərinin qarşısında duran maneələri müzakirə etməkdir. Tədbirdə 120 nəfərdən artıq Azərbaycan şirkətlərinin rəhbərləri və yüksək vəzifəli dövlət qulluqçuları iştirak etmişdir.

BMK-nin Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsi İsveçrənin İqtisadi Məsələlər üzrə Dövlət Katibliyi (SECO) tərəfindən dəstəklənir. Layihə haqqında daha ətraflı məlumatların əldə edilməsi və layihə çərçivəsində aparılan tədbirlərdə iştirak etmək üçün aşağıdakı ünvanada yerləşən nümayəndəliklə əlaqə saxlamağınız xahiş olunur:

Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası Azərbaycan korporativ idarəetmə layihəsi

Azərbaycan Respublikası,
Bakı AZ-1001, İstiqlaliyyət
küçəsi, 21, Venesiya Sarayı,
2-ci mərtəbə
Tel: (+994-12) 497-7698
(+994-12) 497-8981
Qaynar xətt: (050) 432 2247
(IFCACGP)
Faks: (+994-12) 497-0891

Internet səhifəsi:
www.ifc.org/acgp

Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsi və Azərbaycan Investisiya Şirkəti Azərbaycanda korporativ idarəetməni təşviq edən Anlaşma Memorandumunu imzalamışdır

9 mart 2007-ci il tarixində Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsi və Azərbaycan Investisiya Şirkəti Azərbaycanda korporativ idarəetmənin inkişafı üzrə tərəflərin əməkdaşlığını əks etdirən Anlaşma Memorandumunu imzalamışdır.

Memorandumda layihə tərəfindən AİŞ əməkdaşlarına təlimlərin keçirilməsi və AİŞ-in investisiya yerləşdirdiyi şirkətlərə korporativ idarəetməyə dair məsləhətlərin verilməsi nəzərdə tutulub. Bundan əlavə, Layihə və AİŞ birgə olaraq AİŞ-in potensial investisiya obyektlərinin korporativ idarəetmə təcrübələrini qiymətləndirmək üçün xüsusi bir alət hazırlayacaqlar.

IFC-nin Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsinin Meneceri cənab Çarlz Kənfild əsasən bu əməkdaşlıqda iştirak edən bütün tərəflər artıq dərəcədə faydalancaqlar. AİŞ-lə əməkdaşlıq IFC-nin işinə əlavə dəyər gətirəcəkdir. Bundan əlavə, AİŞ tərəfindən investisiya yerləşdirəcəyi şirkətlərin qiymətləndirilməsində onların korporativ idarəetmə təcrübələrinin əsas meyar kimi götürülməsi daha çox şirkətlərdə korporativ idarəetmə təcrübələrini təkmilləşdirməyə stimül yaradacaqdır.

Azərbaycan Investisiya Şirkətinin İcraçı Direktoru Anar Axundovun sözlərinə görə "AİŞ ilə IFC arasında bu əməkdaşlıq nəyinki hər iki təşkilata, həmçinin Azərbaycanın bütün biznes sahələrinə çox böyük fayda gətirəcəkdir. Qabaqcıl korporativ idarəetmə təcrübələrinin yerli şirkətlərdə tətbiq edilməsi onlara xarici investisiyaları cəlb etməyə birmənalı kömək edəcək və Azərbaycan iqtisadiyyatını, xüsusilə qeyri-neft sektorunu daha da cəlbedici etmək istiqamətində atılan mühüm bir addım ola biləcəkdir. AİŞ beynəlxalq korporativ idarəetmə təcrübələrinin tətbiqində körpu rolunu oynamağa məmnun olardı."

IFC və Qiymətli Kağızlar Üzrə Dövlət Komitəsi Səhmdar Cəmiyyətləri üçün səhmdarların hüquqlarına dair seminar keçirmişdir

11 may 2007-ci il tarixində Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi (QKDK) ilə birgə səhmdar cəmiyyətləri üçün "Səhmdarların Hüquqları və Səhmdarların Ümumi Yığıncaqları: Təcrübələr, Tələblər və Mövcud Tendensiya" mövzusunda seminar keçirmişdir. Seminarı QKDK-nın Sədri cənab Gündüz Məmmədov, Cənubi Qafqaz üzrə İsveçrə Əməkdaşlıq Ofisinin Regional Direktor müavini cənab Tomas Meyer və IFC-nin Korporativ İdarəetmə Layihəsinin Meneceri cənab Çarlz Kənfild açmışdır. Seminarda Azərbaycanın səhmdar cəmiyyətlərinin otuzdan artıq nümayəndələri iştirak etmişdirlər.

"Fəaliyyətinin ilk günündən QKDK-nın önçül vəzifələrindən biri səhmdarların hüquqlarının qorunması olmuşdur. Qiymətli kağız sahiblərinin hüquqlarının qorunması istiqamətində görülən işlər nəticəsində qanun pozuntuları halları azalsa da, onlar tam aradan qaldırılmamışdır. Bu məqsədlə korporativ idarəetmə üzrə tədbirlərin, səhmdar cəmiyyətlərin rəhbərləri ilə görüşlərin keçirilməsi, maarifləndirmə işinin aparılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu işə Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının diqqəti çox təqdirəlayiqdir," QKDK-nın sədri cənab Gündüz Məmmədov qeyd etmişdir.

Seminar zamanı IFC-nin və Qiymətli Kağızlar Komitəsinin ekspertləri səhmdarların hüquqları, səhmdarlara və digər maraqlı tərəflərə eyni yanaşma, o cümlədən səhmdarların uğurlu illik ümumi yığıncaqlarının təşkili məsələlərini müzakirə etmişdirlər. Əlavə olaraq, IFC-nin ekspertləri tərəfindən seminar iştirakçıları üçün səhmdarların hüquqlarına dair təcrübə misalları təklif olunmuşdur ki, bu da fəal müzakirələrə şərait yaratmışdır.

"Bugünkü seminarın Layihəmizlə birgə QKDK tərəfindən təşkil edilməsi bu mövzunun Azərbaycan şirkətləri və tənzimləyici qurumlar üçün vacib olduğunu nümayiş etdirən mühüm və təşviq edici faktordur," IFC-nin Layihə üzrə Meneceri cənab Çarlz Kənfild qeyd etmişdir.

Cənab Kənfildin sözlərinə görə IFC-nin Azərbaycandakı Acıq Səhmdar Cəmiyyətlərinin Korporativ İdarəetmə təcrübələrinə dair 2005-2006-cı illərdə keçirilmiş və təhlil edilmiş və 2007-ci ildə təqdim olunmuş Sorğunun Nəticələri göstərmişdir ki, seminarın mövzusu Azərbaycan şirkətləri üçün çox aktual və əhəmiyyətlidir. "Səhmdar cəmiyyətlərdə illik ümumi yığıncaqların keçirilməsi müsbət hal olsa da, bildirişin göndərilməsi, yığıncaqların keçirilməsi və səhmdarların hüquqlarına dair prosedurların təkmilləşdirilməsi tələb olunur," cənab Kənfild qeyd etmişdir.

Seminar zamanı müzakirə edilmiş digər bir məsələ Azərbaycan şirkətləri tərəfindən dividendlərin ödənilməsi olmuşdur. Sorğu Nəticələrinə əsasən sorğulanmış yüz şirkətdən yalnız on səkkizi ötən illərdə dividend elan etmiş və ödəmişdir. "Beləliklə şirkətə sərmayə yatırmaq üçün mühüm təşviq elementlərindən olan dividendlərin ödənilməsi praktikası demək olar ki, Azərbaycan şirkətlərində mövcud deyildir," cənab Kənfild qeyd etmiş və əlavə etmişdir "Biz ümid edirik ki, seminar iştirakçıları dividend ödəməyin əhəmiyyətini dərk edəcək və bundan öz təcrübələrində istifadə edəcəklər."

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MÜLKİ MƏCƏLLƏSİNİN SƏHMDAR CƏMİYYƏTLƏRİNƏ DAİR MÜDDƏALARININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNƏ DAİR ŞƏRHLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR

Çarlz T.Kənfild

Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsinin meneceri

Anar Aliyev

Hüquq məsləhətçisi

I. GİRİŞ HİSSƏ

Azərbaycanda şirkətlərin korporativ idarəetməsinə dair mövcud qanunvericilik qeyri-adekvatdır və onu mühüm dərəcədə təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Üç il bundan əvvəl Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsində (bundan sonra "Mülki Məcəllə") dəyişikliklər edilməklə qanunvericiliyə yenidən baxılsa da həyata keçirilən təkmilləşmələr cüzi idi.¹

Bu məqaləyə Azərbaycan şirkətlərinin xeyrinə mövcud korporativ idarəetmə proseslərinin təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələr və şərtlər daxildir. Bu tövsiyələr ən qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə uyğun olaraq hazırlanmışdır və Azərbaycan şirkətləri ilə ünsiyyət zamanı müşahidə edilən korporativ idarəetmə problemləri və onlardan alınan rəylərə əsaslanır. Bu məqalə iki əsas hissəyə bölünmüşdür: (1) ümumilikdə şirkətlərə dair qanunvericiliyin müzaki-rəsinə həsr olunmuş şərtlər; və (2) Mülki Məcəllənin maddələrinə və digər məsələlərə dair xüsusi şərtlər.

ÜMUMİ İCMAL

SC-LƏRƏ DAİR QANUNVERİCİLİK. Şirkətlərə dair qanunvericilik təkmilləşdirilməlidir. Şirkətlər haqqında ayrıca qanunun qəbul edilməsi bu məqsədə nail olmağa kömək edə bilər. Bundan əlavə, Banklar Haqqında Qanun şirkətlərə dair qanunvericilik ilə uyğunlaşdırılmalıdır.

SƏHMDAR CƏMİYYƏTLƏRİN YARADILMASI. Qapalı səhmdar cəmiyyətləri biznes forması kimi ləğv edilməlidir.

SƏHMDARLARIN HÜQUQLARI. Qanunvericilikdə səhmdarların hüquqları, o cümlədən səhmdarların ümumi yığıncağının keçirilməsi prosedurları və digər tələblər konkretləşdirilməlidir. Qanunda təqib etmək hüququ və səhmdarların üstünlük hüquqları müəyyən edilməlidir.

MÜSAHİDƏ ŞURASI VƏ MENECEMENT. İdarəetmə orqanlarının tərkibi, fəaliyyəti və rolu dəqiqləşdirilməlidir. İdarəetmə orqanları arasında səlahiyyətlər bölgüsü daha dəqiq aparılmalıdır. Qanunda direktorların və menecmentin fidusiar vəzifələrinə dair tələblər qoyulmalıdır. Qanunvericilikdə həmçinin təftiş komissiyası beynəlxalq qabaqcıl təcrübələrə əsasən audit komitəsinə məxsus olan bütün hüquq və vəzifələri özündə daşıyacaq müşahidə şurasının audit komitəsi ilə əvəz edilməlidir.

MARAQLARIN TOQQUŞMASI VƏ AİDİYYƏTİ ŞƏXSLƏRLƏ ƏMƏLİYYATLAR. Maraqların toqquşması və aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatlar adekvat şəkildə tənzimlənmişdir. Bu müddəalar genişləndirilməli və yalnız menecment deyil, həmçinin müşahidə şurasının üzvlərini, əsas səhmdarları, o cümlədən həmin şəxslərin ailə üzvlərini və əlaqədar maraqlarını daxil etməlidir.

ŞƏFFAFLIQ VƏ AÇIQLAMA. Hal-hazırda qanunvericilikdə şirkətlər qarşısında açıqlamaya dair bir qədər mülayim tələblər qoyulmuşdur. Açıqlanan məlumatın və hesabatların məzmunu qabaqcıl təcrübələrə uyğun olaraq genişləndirilməlidir. Bundan əlavə, müvafiq məlumatın investorlara və səhmdarlara faydalı olması üçün açıqlama vaxtlı olmalıdır.

¹ Azərbaycanın şirkətlərə dair qanununda son dəyişikliklər 6 Mart 2004-cü il tarixindən qüvvəyə minən Mülki Məcəlləyə Dəyişikliklər Edilməsi Barədə Qanun və 30 Mart 2004-cü il tarixindən qüvvəyə minən Banklar Haqqında Qanun daxildir. Mülki Məcəlləyə Dəyişikliklər Edilməsi Barədə Qanun 1994-cü ildə qəbul edilən Səhmdar Cəmiyyətlər Haqqında Qanunu və 1998-ci ildə qəbul edilən Qiymətli Kağızlar Haqqında Qanunu ləğv etmiş olur. Bu memorandumda biz əsas diqqəti səhmdar cəmiyyətlər haqqında qanunvericiliyə dair tövsiyələr üzərində cəmləşdiririk.

■ II. ÜMUMİ ŞƏRHLƏR

Azərbaycanın səhmdar cəmiyyətlərə dair qanunvericiliyində bir neçə uyğunsuzluqlar asanlıqla müşahidə edilə bilər. Adətən səhmdar cəmiyyətlərinin fəaliyyəti ayrıca qanunla tənzimlənir, mülki məcəllələr isə adətən ümumi tənzimləyici çərçivəni yaradır.

Azərbaycan fərqli və ehtimal ki, ən səmərəli olmayan yanaşma seçmişdir.² Bir zamanlar Azərbaycanın qanunvericilik orqanları səhmdar cəmiyyətləri ilə bağlı ayrıca bir qanun tətbiq etməyə qərar vermiş, lakin sonra bu qərardan vaz keçərək şirkətlərin Mülki Məcəllə vasitəsilə tənzimlənməsini seçdilər. Bir çox şərhçilər iddia edirlər ki, şirkətlərin fəaliyyətlərinin tənzimlənməsi üçün ayrıca qanunvericilik aktının olması daha məqsəduyğundur. Şirkətlərin fəaliyyətlərinə dair qanunvericiliyin tez-tez təkmilləşdirilməsi və dəyişdirilməsi tələb olunduğunu nəzərə alsaq, ayrıca qanunvericilik aktının olması daha səmərəlidir. Bunun səbəbi odur ki, parlament kimi qanunverici orqanlar bir qayda olaraq mülki məcəlləni tez-tez və vaxtında dəyişmək istəmir çünki bu qanunvericiliyin digər dəyişikliklər üçün də açıq olmasını bildirir və qanunverici orqanlar mülki məcəllənin daimi bir akt olmasını düşünür. Məsələn Qazaxıstan, Rusiya və Ukrayna kimi Keçmiş Sovet İttifaqı ("KSI") ölkələrinin qanunvericilik orqanları şirkətlər barədə ayrıca aktlar qəbul etmişdir.

Bundan əlavə, Mülki Məcəllə və "Azərbaycan Respublikası Banklar Haqqında Qanunu"³ (bundan sonra "Banklar Haqqında Qanun") arasındakı əlaqə qeyri-müəyyəndir çünki Mülki Məcəllə və Banklar Haqqında Qanun eyni hüquqi qüvvəyə malikdir. Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlar Haqqında Qanununa müvafiq olaraq eyni hüquqi qüvvəyə malik iki qanun arasında ziddiyyət yaranıqda ən son qəbul edilmiş qanun üstün hesab

edilir.⁴ Mülki Məcəlləyə bu yaxınlarda dəyişikliklər edildikdən sonra Banklar Haqqında Qanun qəbul edilmişdir, bu da o deməkdir ki, Banklar Haqqında Qanunun müddəaları üstün tutulacaqdır.⁵ Nəzəriyyədə Mülki Məcəllə ümumi çərçivəni təqdim etməlidir, digər qanunlar, o cümlədən Banklar haqqında Qanun isə bu çərçivəyə əlavə dəstək rolunu oynamalıdır. Azərbaycan reallığında isə bu belə deyil. Bundan əlavə, Mülki Məcəllənin Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktları, o cümlədən Əmək Məcəlləsi ilə uyğunluğu təmin edilməlidir.⁶

Digər bir ümumi şərh ondan ibarətdir ki, Mülki Məcəllə tərəfindən konkret olaraq tənzimlənməyən bir sıra mühüm məsələlər vardır və onların tənzimlənməsi şirkətlərin nizamnamələrinin ixtiyarına verilib.⁷ Bu hal problematiktir, çünki Azərbaycanın hüquqi (qanunvericilik) mədəniyyətində əgər qanunda xüsusi olaraq icazə verilməzsə və ya xüsusi olaraq qadağa qoyulmazsa hüquqi subyektlər fəaliyyət göstərməyəcək (tədbir görməyəcək). Məsələn, üstünlük hüququnun xüsusi olaraq qadağan olunmadığına baxmayaraq, əgər bu hüququn verilməsi qanunla icazə verilmiş kimi qanunda xüsusi olaraq göstərilməsə, hər hansı bir şirkət belə bir hüququ öz səhmdarlarına verməyəcəkdir. Bundan əlavə, səhmdarların hüquqları o dərəcədə mühümdür ki, onlar şirkətlərin nizamnamələrində müxtəlif nəticələrə (şərtlərə) yol verəcək qanunvericilikdəki boşluqlar nəticəsində faktiki olaraq özünü-tənzimləmə vəziyyətinə buraxılmamalıdır. Bu xüsusilə əhəmiyyətlidir, çünki bir çox səhmdarlar öz hüquqlarını və bu hüquqlar şirkətlərin nizamnaməsi ilə tənzimlənməsinə buraxıldığı halda onların yuxarıda göstərilmiş nəticələrə və ya azalmasına gətirib çıxaran vəziyyətlə bağlı yarana biləcək fəsadları tam olaraq dərk etmək üçün xüsusi anlam və təcrübəyə malik deyillər.

² Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsində son dəyişikliklər qəbul edilməzdən öncə belə düşünüldü ki, şirkətlərin fəaliyyəti barədə qanunun bütün müddəalarını Mülki Məcəlləyə daxil etmək əvəzinə səhmdar cəmiyyətlər barədə yeni qanun qəbul ediləcəkdir.

³ Azərbaycan Respublikasının Banklar Haqqında Qanunu (Yanvar 2004).

⁴ Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlar Haqqında Qanunu (Noyabr 1999), Maddə 7.

⁵ Lakin, hüquqi ziddiyyətlərin mənbəyi dəyişməz qalır. Azərbaycan qanunvericiliyinin müddəalarına görə Mülki Məcəllənin ziddiyyətli müddəalarının qəbul edilməsindən sonra Banklar Haqqında Qanunun müddəalarının tətbiq edilməsi ən azı mübahisəli hərəkətdir. Normativ Aktlar Haqqında Qanunda lex specialis derogate lex generalis (xüsusi qanun ümumi qanundan üstündür) prinsipi tanınmadığına nəzər alsaq, bu məqam Azərbaycan üçün daha da əhəmiyyətli olur.

⁶ Məsələn, Səhmdarların (və ya müşahidə şurasının) Ümumi Yığıncağında İdarə Heyətinin üzvləri seçilə və ya azad edilə bilər. Lakin, idarə heyətinin üzvləri ilə müqavilələr həm də Əmək Məcəlləsi ilə tənzimlənir və Əmək Məcəlləsində işəgötürənin işçi ilə müqavilənin dayandırılması səbəbləri arasında Səhmdarların Ümumi Yığıncağında idarə heyəti üzvlərinin/Baş Direktorun müqaviləsinin dayandırılması halı nəzərə alınmamışdır.

⁷ Məsələn, Mülki Məcəllə Maddə 106.1-də qeyd edilmişdir ki, səhmlərin buraxılması və ləğv edilməsi qanun və şirkətin nizamnaməsinə müvafiq olmalıdır. Mülki Məcəllə Maddə 106.2-də qeyd edilmişdir ki, imtiyazlı səhm sahiblərinin səs verə bildiyi hallar digər səhmdarların qərarı ilə şirkətin nizamnaməsində müəyyən edilə bilər. Mülki Məcəllə Maddə 106-1.3.9-da səhmdarlar qismən şirkətin nizamnaməsi tərəfindən müəyyən edilən qeyri-spesifik hüquqlara malikdir. Mülki Məcəllə Maddə 106-1.4-də qeyd edilir ki, imtiyazlı səhmlərə malik səhmdarların hüquqları qismən nizamnamədə müəyyən edilir. Maddə 98, 102 və 106-da bu məsələlərə yalnız nizamnamədə rast gəlinir və üçüncü tərəflərin buna çıxışı ola bilməz.

■ III. XÜSUSİ ŞƏRHLƏR

A. QAPALI SƏHMDAR CƏMIYYƏTLƏRİ BİZNES FORMASI KİMİ LƏĞV EDİLMƏLİDİR

Mülki Məcəlləyə əsasən Səhmdar Cəmiyyətləri (SC) qapalı və ya açıq tipli SC-lər kimi təşkil edilə bilər. Açıq tipli SC-lər adi korporasiya növüdür, onun səhmləri azad şəkildə ötürülə bilər, lakin qapalı SC-lər məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərə (MMC) daha çox oxşayırlar.

Bir çox KSİ ölkələrinin bazar iqtisadiyyatına keçidi zamanı onların iqtisadi inkişafının erkən mərhələlərində qapalı SC-lərə daha çox rast gəlinərsə də, hazırkı tendensiya onları ləğv etməyə doğru yönəldilib. Məsələn, Qazaxıstanda yeni SC haqqında qanun qəbul edildikdən sonra 2003-cü ildə qapalı SC-lər ləğv edildi. Bundan əlavə Rusiya 2009-cu ildən başlayaraq qapalı SC-ləri ləğv etməyi planlaşdırır. Azərbaycanın qapalı SC-ləri, digər KSİ ölkələrin qapalı SC-ləri kimi kütləvi özəlləşdirmə prosesi zamanı yaradılmışdır. İlk olaraq qapalı SC-lər şirkətlər üçün açıq tipli SC-lərə çevrilməzdən öncə şirkətlər üçün keçid təşkilatı-hüquqi forma kimi nəzərdə tutulmuşdur. Lakin, qapalı SC-lərin yalnız çox az hissəsi açıq SC-lərə çevrilə bildi. Bu biznes forması köhnəlmişdir və yuxarıda qeyd olunmuş ölkələr onu ləğv etməyə çalışır, çünki qapalı SC-lər öz səhmdarlarına hər hansı əlavə hüquqlar vermir və bu SC-lərə fərqli yanaşılır. Eyni zamanda qapalı SC-lər adi MMC-lərlə müqayisədə daha yüksək tələblərə cavab verməli olurlar. Əgər şirkətlər kapital bazarlarından əlavə resurslar cəlb etməyi planlaşdırmırsa, SC-lərin belə bir xüsusi növünün saxlanması üçün səbəb yoxdur.

Buna oxşar olaraq, Azərbaycanda da beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq qapalı SC-lərdən istifadəyə son qoyulmalıdır. Hazırkı tendensiyaya uyğunlaşaraq, mövcud qapalı SC-lər ya MMC, ya da açıq tipli SC-lərə çevrilməlidir, və ya mövcud qapalı SC-lərin fəaliyyətinə icazə verilməli, lakin müəyyən tarixdən başlayaraq yeni heç bir qapalı SC-nin yaradılmasına icazə verilməməlidir. Beynəlxalq qabaqcıl təcrübələrə daha çox uyğun olan digər bir alternativ qapalı və ya açıq tipli SC-lər yaratmaqdan, şirkətləri öz səhmlərini birjada satıb almağa icazə verilmiş ictimaiyyət üçün açıq olan səhmdar cəmiyyətlərə və birjada ticarət etməyə icazə verilməmiş özəl şirkətlərə bölməkdir.

Öz səhmlərini ötürməkdə məhdudlaşdırılmış özəl şirkətlərə daha mülayim tələblər qoyulduğu halda, investorların hüquqlarının qorunması siyasəti baxımından ictimaiyyət üçün açıq olan səhmdar cəmiyyətlərdən korporativ idarəetmənin və şəffaflığın daha yüksək standartlarına riayət etməsi tələb olunur. Belə bir fərqləndirmə edilərsə, ardınca adekvat qiymətli kağızlar qanunvericiliyin və fond birjasında listing tələblərinin yaradılması tələb olunacaq.

B. CARİ MÜDDƏALAR SƏHMDARLARIN HÜQUQLARINI ADEKVAT ŞƏKİLDƏ QORUMUR

Azərbaycan səhmdarlarının hüquqları tez-tez pozulur və hüquqların lazımı şəkildə icra edilməsi problemlə məşğul edir. Bir sıra Azərbaycan şirkətlərində menecment və iri səhmdarlar tərəfindən hüquqlarının pozulduğunu iddia edən səhmdarlarla Azərbaycan Korporativ İdarəetmə Layihəsinin keçirdiyi müsahibələrdə məhz bu mövzuya ən böyük əhəmiyyət verilmişdi. Belə hüquqların pozulması halları dövlət orqanlarına verilən bir sıra şikayətlərlə təsdiqlənir. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qiymətli Kağızlar Komitəsinin (bundan sonra "Qiymətli Kağızlar Komitəsi") hesabatına əsasən 1 yanvar 2005-ci il tarixindən 31 dekabr 2006-cı il tarixinədək olan iki ill müddətində Komitə səhmdarlardan hüquqlarının pozulmasına dair 754 şikayət qəbul etmişdir.⁸ Bu baxımdan, xüsusilə aşağıda qeyd edilən sahələrlə bağlı qanunvericilik daha da təkmilləşdirilməli və qüvvətləndirilməlidir.

1. Qanunvericilikdə Üstünlük Hüquqlarının Olması Tələb Edilməlidir

Üstünlük hüququ səhmdarlara səhmlərin üçüncü şəxslərə təklif olunmasından əvvəl onları almaqda üstünlük verən bir hüquqdur. Beləliklə, səhmdar şirkət tərəfindən yeni səhmlərin buraxılması haqqında qərar qəbul edildiyi tarixə sahib olduğu səhm payına mütənasib olaraq yeni buraxılmış səhmləri almaq hüququna malikdir. Məsələn, üstünlük hüququ səhmdarları onların malik olduğu səhm paylarının faiz baxımından azalması nəticəsində hüquqlarının itirilməsinə gətirib çıxara biləcək yuyulmadan (paylarının yuyulmasından) qoruyur.

⁸ Qiymətli Kağızlar Komitəsinin Hüquq Departamenti ilə telefon müsahibəsi (9 mart 2007-ci il).

Mülki Məcəllə Maddə 104.2-də qeyd edilir ki, əgər şirkətin nizamnaməsi spesifik olaraq buna icazə verirsə, səhmdarlar hər hansı yeni buraxılmış səhmlər üzərində üstünlük hüququna malik ola bilər. Azərbaycanda icazəsiz olaraq səhmlərin sayının artırılması yolu ilə onların dəyərinin azaldılması hallarının mövcudluğunu nəzərə alsaq, bu mexanizmin şirkətin nizamnaməsinə daxil edilməsinə icazə verən xüsusi bir müddəa vasitəsilə üstünlük hüquqlarının SC-lərdə tətbiq edilməsi qanunla tələb edilməlidir. Məsələn, şirkətin nominal nizamnamə kapitalını üç dəfə artıracaq bir səhm emissiyası zamanı səhmlərin 30%-na malik olan səhmdara yeni buraxılmış səhmləri almaq hüququ verilmir. Belə halda onun sahib olduğu səhm payı yeni emissiyadan sonra 30%-dan 10% qədər yuyulacaqdır.

2. Qanunvericilikdə Səhmdarların Öz Səhmlərini Şirkətə Qaytarmaq Hüquqları Müəyyən Edilməlidir

Səhmdar yenidən təşkil edilmə, qeyri-adi əməliyyatlar (əqdlər) və ya şirkətin nizamnaməsinə mühüm dəyişikliklər kimi, əsas korporativ qərarlarla razılaşmadıqda, onlara qarşı səs verib və ya səs verməyə iştirak etməyibsə öz səhmlərini ədalətli qiymətlə şirkətə geri qaytarmaq hüququna (redemption right) malikdir. Ədalətli qiymət: (a) səhmlərin qeydə alınmış bazar dəyəri; və ya (b) müstəqil peşəkar qiymətləndirici tərəfindən müəyyən edilmiş bir qiymət ola bilər.⁹

Səhmdara düşünülmüş şəkildə təzyiq göstərilməsi və ya əsas korporativ fəaliyyətlərlə bağlı fikir ayrılığı halları baş verərsə, həmin səhmdarın şirkətdən öz səhmlərini ədalətli qiymətə satın alınmasını tələb etməsi üçün səhmdarlara öz səhmlərini şirkətə qaytarmaq hüquqlarını verən heç bir müddəa yoxdur. Əgər digər qanun buna icazə verir və ya şirkətin nizamnaməsində belə bir hüquq müəyyən edilibsə, Mülki Məcəllədə də buna icazə verilir. Lakin, bu düzgün deyildir, çünki Mülki Məcəllə Maddə 105-1 də qeyd edilir ki, səhmlər səhmdarın tələbi əsasında səhmdarların razılığı ilə və Səhmdarların Ümumi Yığıncağında müəyyən edilmiş qiymətdə qaytarıla bilər. Bu müddəa bir qədər zəifdir çünki çoxluq təşkil edən səhmdar Səhmdarların Ümumi Yığıncağında qərara nəzarət

edə bilər və onların yalnız müəyyən etdiyi qiymətdə onların səhmlərini geri götürə bilərlər. Belə bir qərar azlıq təşkil edən səhmdarların hüquqlarını pozur və şirkət üçün arzuolunmaz nəticələrə gətirə bilər, belə ki, nəticədə şirkətdə kapital çatışmazlığı baş verə bilər. Qanunvericilikdə belə prosedurlar üçün şərtlər konkret olaraq təsvir edilməlidir, məsələn, səhmdarlar ümumi yığıncağın qərarları ilə razılaşmadığı, birləşmə və digər hallarda öz səhmlərinin şirkət tərəfindən geri alınmasını tələb edə bilməlidirlər. Bundan əlavə qanunvericilikdə səhmlərin geri alınması halında səhmlərin qiymətinin tənzimlənməsi kimi detallar da nəzərə alınmalıdır. Səhmlər üzrə ədalətli dəyər Səhmdarların Ümumi Yığıncağı tərəfindən deyil, müstəqil qiymətləndirici tərəfindən müəyyən edilməlidir, çünki bir çox Azərbaycan şirkətlərində Səhmdarların Ümumi Yığıncağı iri səhmdar tərəfindən idarə edilir.

3. Xüsusi Əməliyyatlarla Bağlı Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Qanunvericilikdə az səhm payı olan səhmdarların təqib etmək hüququna (tag-along right) (səhmlərin alınmasını tələb etmək hüququna) dair tələblər yoxdur. Təqib etmək hüququ minoritar səhmdarlara imkan verir ki, şirkətdə onların səhmlərini alan investordan digər satan səhmdarlara göstərilən eyni münasibətin onlara da qarşı göstərilməsini tələb etsin. Bunun azlıq təşkil edən səhmdarlara faydası odur ki, onlar tərəfindən bəyənilməyən nəzarət paketinə malik səhmdarı olan şirkəti tərk edə bilərlər. Bundan əlavə, bu, bütün səhmdarlara eyni təkliflərin edilməsini təmin edir, azlıq təşkil edən səhmdarların öz səhmlərini daha az qiymətə satmağa məcbur edilməsinin qarşısını alır. Qanunvericilikdə təqib etmək hüququ tələb edilməlidir və bu hüquqlar tələb etməlidir ki, əgər alınan pay müəyyən bir həddən artıq olarsa və ya nəzarət paketinə malik səhmdar əlavə səhmlər almaq istəyərsə, investor şirkətin bütün səhmləri üçün bərabər qiymət təklif etsin.¹⁰

Bununla yanaşı, qanunvericilikdə şirkətin digər şirkət tərəfindən satın alınması, ələ keçirilməsi (takeover) və biznesin yenidən qurulması kimi hallar üçün daha ətraflı müddəalar olmalıdır, çünki hazırda bu məsələlər adekvat olaraq tənzimlənmir.

⁹ İkinci halda müxtəlif qiymətləndirmə üsulları istifadə oluna bilər. Məsələn, şirkətin minimum dəyəri hesab edilən balans dəyərindən (şirkətin maliyyə hesabatlarında göstərilirdiyi kimi, onun aktivlərinin dəyəri çıxılaraq onun öhdəlikləri) istifadə edilə bilər; lakin, bir çox hallarda şirkətin real dəyəri onun balans dəyərindən daha artıqdır; bu səbəbdən, şirkəti daha düzgün qiymətləndirmək üçün onun gəlirliliyinə (və ya gəlir qazanmaq potensialını göstərən gəlirlik elementlərinə) diqqət yetirən üsuldan istifadə edilə bilər.

¹⁰ Məsələn təqib etmək hüququna dair müddəalar səhmlərin alınması nəticəsində alıcının şirkətə nəzarət etməsinə, yəni şirkətin fəaliyyətini istiqamətləndirmək və onun idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinə təlimatlar vermək hüququnun əldə etməsinə və ya alıcının müəyyən sayda səhmlərə, məsələn dövrüyyədə olan səhmlərin 80% və 90%-na sahib olmasına gətirib çıxaran hallarda qüvvəyə minə bilər.

Satın-alınma və/və ya biznesin yenidən təşkili məsələlərinə dair qanunvericiliyi hazırladıqda aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- Satın-alınmanı tənzimləyən hər hansı bir qanunvericilik "satin-alınma" anlayışının tərifini verməli və satın-alınma müddələrinin tətbiq edilməsinin başlaması zamanını (trigger point) müəyyən etməlidir.¹¹
- Satın-alınma nəticəsində hər hansı bir şəxs şirkətin səsvermə hüququna malik səhmlərin müəyyən faizinə nəzarəti əldə etdikdə, şirkət xüsusi prosedurlara riayət etməli və həmin əməliyyat yalnız satın-alınma qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirildikdə etibarlı hesab edilə bilər.
- Hər hansı satın-alınma qanunvericiliyi tam və dəqiq açıqlama, o cümlədən ədalətli və eyni yanaşma prinsiplərinə əsaslanmalıdır.
- Hər hansı satın-alınma qanunvericiliyi bütün səhmdarların eyni təkliflər almasını və qərar qəbul etmək üçün kifayət qədər vaxta malik olmasını təmin etməlidir.
- Səhmdarlara ədalətli yanaşmanı təmin etmək üçün, xüsusilə öz səhmlərini alıcıya bir qədər öncədən və satın-alınma prosesindən kənar satmış səhmdarları nəzərə alaraq, qanunvericilikdə satın-alınma zamanı təklif olunan qiymətin müəyyən bir müddət ərzində, məsələn satın-alınmadan 90-180 gün əvvəl hər hansı bir səhmdara təklif edilmiş qiymətdən az olmaması şərti müəyyən edilməlidir.

4. Qanunvericilikdə Yalnız Adlı Səhmlərin Buraxılmasına İcazə Verilməlidir

SC-lər yalnız adlı səhmlər buraxmalıdır və adsız (bearer share) səhmlərin buraxılması qadağan edilməlidir, çünki yalnız səhm sahibliyi strukturu şəffaf olarsa, son sahibliyin adekvat açıqlanması, səhmdarların razılaşmaları, səhmdarların yığıncağına vaxtında xəbər verilməsi və aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatların tənzimlənməsi mümkündür.

¹¹ Satın-alınmaya dair müddəalar satın-alınma nəticəsində şirkətin səsvermə hüquqlarının müəyyən faizinə, məsələn səsvermə hüququna malik səhmlərin 25% və ya 30%-na nəzarət əldə olunduqda tətbiq edilə bilər. Hər hansı bir şəxs şirkətin bu məbləğə (trigger point) bərabər olan səhmlərini aldıqda səhmlərin qalan hissəsi üçün tender təklifi hazırlamalı olacaqdır.

¹² Bu təcrübədə daha çox MMC-yə xas olan vəziyyət əks etdirilir, adı SC-dən fərqli olaraq burada iştirakçılar nizamnamə kapitalında yerləşdirdikləri paya münasib olaraq səs verir. Azərbaycan səhmdarları bir qayda olaraq bu fərqi görə bilmir.

¹³ Mülki Məcəllə Maddə 107-3.5-ə bir müddəə də əlavə edilərək göstərilməlidir ki "bir səhm-bir səsdir" prinsipi bu memorandumda təklif edildiyi kimi kumulyativ səsvermə yolu ilə direktorların seçilməsi zamanı tətbiq edilə bilər.

¹⁴ Bu müddəə Mülki Məcəllənin Maddə 103-ə daxil edilə bilər. Maddə 1077.3 və 1077.4 çıxarılmalıdır. Məsələn, Mülki Məcəllə, 1077.3-də qeyd edilir ki "adi səhmlərin hər biri eyni nominal dəyərli olmaqla onun sahibinə eyni həcmdə hüquqlar verir". Nəzərdən keçirilmiş maddə 1077.3-də qeyd edilməlidir ki, "hər bir adi səhm nominal dəyərindən asılı olmayaraq öz sahibinə eyni hüquqları verir."

¹⁵ Mülki Məcəllə Maddə 106-3.8 imtiyazlı səhmlərin çeşidli növlərinin olmasına imkan verir və Maddə 1077.4-də eyni emissiyaya (növlərin) aid imtiyazlı səhmlərin bərabərliyi ifadə edilərək deyilir "imtiyazlı səhmlərin bir buraxılışı daxilində hər biri eyni nominal dəyərli olmaqla onun sahibinə eyni həcmdə hüquqlar verir." Maddə 1077.4-də olduğu kimi, nəzərdən keçirilmiş maddədə qeyd edilməlidir ki, "eyni növə aid eyni nominal dəyəri olan hər bir imtiyazlı səhm öz sahibinə eyni hüququ verir."

Adsız səhmlərin mövcudluğu anonim sahibliyə şərait yaradır və adekvat açıqlamanı qeyri-mümkün edir.

5. Səhmlərə Dair Səsvermə Haqqında Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Malik olduğu səhmlərin nominal dəyərindən asılı olmayaraq bütün səhmdarların səsvermə hüququ eyni olmalıdır. Azərbaycan SC-ləri adətən fərqli nominal dəyəri olan səsvermə hüquqlu səhmlər buraxır. Nəticədə, səslərin sayılması zamanı daha yüksək nominal dəyəri olan səhmlərin səsvermə gücü aşağı dəyərli səhmlərə nisbətən çox olur.¹² Bu hal Mülki Məcəllə Maddə 107-3.5-də tələb edilən "bir səhm-bir səs" prinsipinə ziddir.¹³ Belə bir təcrübə azlıq səhmdarların səsvermə hüquqlarından məhrum olunmasına gətirir və qanunvericilik SC-lərin bütün adı səhmlərinin eyni nominal dəyərə malik olmasını tələb etməlidir.¹⁴ Bundan əlavə, eyni sinifdən olan imtiyazlı səhmlərin nominal dəyəri və hüquqları da bərabər olmalıdır.¹⁵

Bununla bağlı olaraq Mülki Məcəllədə uyğunsuzluq vardır çünki Maddə 106.2 və Maddə 106-1.4-də qeyd edilir ki, imtiyazlı səhmlərin sahibləri qanun və nizamnamədə əks etdirilən hüquqlara malikdir, və nizamnamə qanunla verilən hüquqlardan əlavə digər hüquqlar da verə bilər. Lakin Maddə 106-1.5-də göstərilir ki, SC-nin nizamnaməsinə daxil olunması şərtilə yalnız aşağıdakı məsələlərlə bağlı qərar verilərkən imtiyazlı səhm sahiblərinin səs vermək hüququ var: (a) SC-nin yenidən qurulması; (b) SC-nin ləğv edilməsi; və ya (c) səhmdarın malik olduğu imtiyazlı səhm növlərinin hüquqlarının məhdudlaşdırılması ilə bağlı nizamnaməyə düzəliş və ya əlavələrin edilməsi. Bu uyğunsuzluq aradan qaldırılmalıdır.

Bundan əlavə səsvermə ilə bağlı Mülki Məcəllə Maddə 107-5.1-də təsdiq edilmək üçün üçdə-iki səs çoxluğu tələb olunan məsələlərin siyahısı verilmişdir. Bu siyahıya şirkətin aktivlərinin mühüm bir hissəsi və ya hamısının satışı əlavə edilməlidir.

Digər bir müddəa Maddə 107-5.1-də qeyd edilir ki, qərarlar ümumi yığıncaqda iştirak edən səhmdarların sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Qiymətli Kağızlar Komitəsi tərəfindən dəstəklənən “bir səhm-bir səs” prinsipinə müvafiq olaraq, qərarlar yığıncaqda iştirak edən səslərin sadə çoxluğu ilə qəbul edilir, bu isə problematik haldır. Məsələn, səsvermə keçirilərkən səslər yığıncaqda iştirak edən, şirkət səhmlərinin 100 faizinə və ya 100 səhmə malik səhmdarlar tərəfindən verilə bilər. Bu 100 səsədən 49-u qərarın lehinə, 40 əleyhinə ola bilər və 11 səhmə malik səhmdarlar səsvermədə bitərəf çıxış edə bilər. Maddə 107-5.1-ə müvafiq olaraq qərar qəbul edilə bilməz, belə ki, yığıncaqda iştirak edən səhmdarların sadə səs çoxluğu tələbi yerinə yetirilmir. Ona görə bu ifadə dəyişdirilərək “hesablanmış (verilmiş) səslərin sadə çoxluğu” yazılmalıdır.

Maddə 107-5.1-də göstəriləni kimi Mülki Məcəllədə səsvermə hüduduna istinad edilərək o, səhmlərin sayı deyil, səhmdarların sayı kimi qəbul edilmişdir. Bu yanaşma dəyişdirilərək “bir səhm-bir səs” prinsipi ilə uyğunlaşdırılmalıdır.

Yekunda qeyd edilməlidir ki, kumulyativ səsverməyə icazə verilməlidir. Bu prosesi asanlaşdırmaq üçün Mülki Məcəllə Maddə 107-3.5-ə bir müddəa əlavə edilməli və orada göstərilməlidir ki, “bir səsvermə hüququ olan səhm-bir səsdür” prinsipi şirkətin direktorları kumulyativ səsvermə yolu ilə seçildikdə tətbiq edilmir.

6. Səhmdarların İddialarının Səbəbləri Haqqında Qanunvericiliyə Yenidən Baxılmalıdır

Mülki Məcəllənin Maddə 107-5.4-də göstərilir ki, səhmdar səhmdarların ümumi yığıncağının hər hansı bir qərarı üzrə məhkəməyə şikayətlə müraciət edə bilər. Bu müddəa bu dərəcədə geniş olmamalı və şikayət iddiasının verilməsi üçün səbəbləri (əsasları) spesifik şəkildə göstərməlidir.¹⁶ Məsələn, səhmdar qanunun və ya nizamnamənin tələbləri pozduğu halda iddia irəli sürmək hüququna malikdir.

C. SƏHMDARLARIN ÜMUMİ YIĞINCAĞI

Azərbaycanda şirkətin ali idarəetmə orqanı onun

Səhmdarlarının Ümumi Yığıncağıdır (SÜY).¹⁷ BMK-nın bu yaxınlarda Azərbaycanın SC-lərində keçirdiyi sorğu göstərir ki, SÜY və növbədənkənar yığıncaqların keçirilmə yolu və tələblərini təkmilləşdirməyə ehtiyac vardır.¹⁸ Təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olan spesifik sahələr aşağıdakı bölmələrdə daha ətraflı müzakirə edilmişdir.

1. Bildirişin Verilməsi Prosedurları ilə Bağlı Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Səhmdarlara verilən məlumatlarla bağlı bildirişin verilməsi prosedurlarına dair bir sıra sahələrin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Məsələn, SÜY keçiriləcəyi yer əvvəlcədən bildirilməlidir. Şirkətdən qeydiyyatda (hüquqi ünvanı) olduğu şəhərdə SÜY keçirməsi tələbi bu istiqamətdə bir irəlləyiş ola bilər. Bundan əlavə qanunvericilik yığıncaq qabağı materiallarda direktor və/və ya kənar auditor vəzifəsinə təklif edilən hər hansı yeni namizədlər barədə ətraflı məlumatın daxil edilməsini tələb etməlidir. Həmçinin, şirkətlərin hər hansı bir SÜY-dən öncə bütün səhmdarlara müvafiq sənədləri və qərarları göndərməsi tələb edilməlidir.

Digər bir zəiflik odur ki, qanunvericilikdə səhmdarlara SÜY-nin gündəliyinə daxil edilmək üçün maddələr təklif etmək hüququ verilmir. Məsələn, əgər səsvermə hüququ olan səhmlərin 5% və ya daha çoxu arasında konsensus olarsa hər hansı bir məsələnin SÜY gündəliyinə salınması təmin edilə bilər.

Buna oxşar olaraq, səhmdarların müşahidə şurasına üzvlüyə namizədlərin müvafiq SÜY gündəliyinə əvvəlcədən daxil edilməsini tələb edən müddəa olmalıdır. Səhmdarlar müşahidə şurasına namizədləri illik yığıncaq haqqında bildiriş verildikdən əvvəl irəli sürmək hüququna malik olmalıdırlar.

2. Səhmdarların Səlahiyyət və Funksiyalarına Dair Müddəalar Təkmilləşdirilməlidir

SÜY-ün səlahiyyət və məsuliyyətlərinə dair qanunvericilikdə bəzi çatışmazlıqlar müşahidə edilir.

¹⁶ Səhmdarların şikayətləri bir çox hallarda əsassız və boş olur, məsələn 2006-cı ildə Qiymətli Kağızlar Komitəsinin Hüquq Departamentinin məlumatına əsasən 407 şirkətdə sui istifadə hallarının mövcudluğu barədə şikayətlərə baxılmışdır. Bunların arasından Qiymətli Kağızlar Komitəsi yalnız 112 şirkətə münasibətdə tədbir görmüşdü. 2005-də Qiymətli Kağızlar Komitəsinə cəmi 550 şirkətə qarşı sui istifadə iddiaları daxil olmuşdu, Komitə bunlardan yalnız 132-nin qanunu pozduğunu aşkar etmişdi. Qiymətli Kağızlar Komitəsinin Hüquq Departamenti ilə telefon müsahibəsi (9 mart 2007-ci il).

¹⁷ Mülki Məcəllə Maddə 107.1 deyilir ki, “səhmdar cəmiyyətinin ali idarəetmə orqanı onun səhmdarlarının ümumi yığıncağıdır.”

¹⁸ Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası, Azərbaycan Şirkətlərində Korporativ İdarəetmə Sorğusunun Nəticələri 32-36 (2006). (bundan sonra “BMK-nın Şirkətlərdə Korporativ İdarəetmə Sorğusu”). Məsələn, səhmdarlar SÜY haqqında bildirişi ən azı qırx-beş gün əvvəl almalıdırlar. Ən azı 16.0% sorğulanmış şirkət bu tələbə riayət etməmiş və, demək olar ki, sorğu edilmiş şirkətlərin yarısından azı (46.0%) bu tələbə riayət etmişdir. Həmçinin, respondentlərin yalnız dördü biri SÜY tərəfindən illik hesabatların təsdiq edildiyini (26.0%) və ya daxili auditorun təyin edildiyini (22.0%) göstərmişdir. Respondentlərin yarısından azı (45.0%) dividendlərin elan edilməsinin və paylanmasının SÜY tərəfindən təsdiq edildiyini qeyd etmişdir.

Məsələn, müşahidə şurası və menecmentin əmək haqqıları SÜY-da açıqlanmalı və SÜY tərəfindən təsdiq edilməlidir.¹⁹ Bundan əlavə səhmdarların SÜY-da sual verməyə qanuni hüquqları olmalıdır.

Mülki Məcəllə Maddə 107.1.4-də qeyd edilir ki, səhmdarlar illik balans hesabatı və mənfəət və gəlirlər barədə hesabatı təsdiq etməlidir, lakin sənədlərin səhmdarlar tərəfindən təsdiq edilmədiyi halda nə baş verəcəyi barədə aydın qanunvericilik mövcud deyil. Ümumiyyətlə, maliyyə hesabatları SÜY-in deyil, müşahidə şurasının və menecmentin məsuliyyətinə aiddir. Gündəlik idarəetmə ilə məşğul olmayan səhmdarların hüquqi cəhətdən xüsusi mühasibat uçotu standartlarına uyğun olaraq hazırlanmalı maliyyə hesabatlarını təsdiq edib və ya etməmək üçün kifayət qədər məlumatlı olması az ehtimaldır. Nəzərə alınmalıdır ki, yeni Mühasibat Uçotu Qanununda²⁰ qeyd edilir ki, bütün şirkətlərin mühasibat uçotu Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə uyğun aparılmalıdır.²¹ Mühasibat Uçotu Qanununda qeyd edilir ki, şirkətin ölçüsü və şirkətlə bağlı digər faktorlardan asılı olaraq mühasibat uçotu və hesabatı işləri Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına və ya Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq həyata keçirilməlidir.²² Nəticədə, əgər mühasiblər və/və ya auditorlar maliyyə hesabatlarını qanuna müvafiq şəkildə hazırlamışlarsa, səhmdarların bu hesabatları təsdiq etməkdən imtina etməsi çətinləşəcək.

Həmçinin maliyyə hesabatları ilə bağlı, SÜY şirkətin kənar auditorunu təsdiq etmək səlahiyyətinə malik olmalıdır. Bundan əvvəl Mülki Məcəllədə buna dair müddə var idi, lakin bu müddə sonradan çıxarıldı. Namizədin müşahidə şurası tərəfindən irəli sürülməsində heç bir qəbahət olmasa da, kənar auditorun təsdiq edilməsi başlıca olaraq SÜY-in səlahiyyətlərinə aid olmalıdır.

Əlavə olaraq, səhmdarların səlahiyyət və məsuliyyətlərinə dair bir müddəə vardır ki, o təkmilləşdirilməli və nəticədə səhmdarların dividendləri elan etmək hüququ aradan götürülməlidir. Mülki Məcəllə Maddə 106-3.1-də düzəlişlər edilməlidir, çünki məhz müşahidə şurası qərara almalıdır ki, dividendlər bölüşdürülsün, və ya

alternativ olaraq, dividendlər ödənilməsin və mənfəət şirkətin əməliyyatlarına yenidən yatırılınsın və ya iki variantın birləşməsi istifadə edilsin.

3. Səhmdarların Siyahısının Aparılmasına Dair Müddəalar Təkmilləşdirilməlidir

Qanunvericilikdə qeydiyyat tarixi konsepsiyası yaradılmalı²³ və SÜY məqsədləri üçün səhmdarların siyahısının hazırlanmasını tənzimlənməlidir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, adsız səhmlər korporativ idarəetmə ilə bağlı konkret problemi təşkil edir. Eyni tələb buraya da aiddir, çünki adsız səhm sahibləri hər hansı bir səhmdar siyahısına daxil edilməyəcəkdir.

4. Dividendlərin Elan Edilməsi və Ödənilməsi ilə Bağlı Müddəalar Təkmilləşdirilməlidir

Mülki Məcəllə Maddə 106-3.2-də qeyd edilir ki, şirkət SÜY dividendləri elan edən tarixdə dividendləri ödəmək öhdəliyi daşıyır, lakin Mülki Məcəllədə dividendlərin elan edilməsindən etibarən hansı müddət ərzində ödəniləcəyi göstərilir. Məsələn, daha da təkmilləşdirilmiş müddədə göstərilə bilər ki, dividendlər elan edildiyi tarixdən etibarən bir təqvim ayı ərzində ödənilməlidir.

D. MÜŞAHİDƏ ŞURASI

Müşahidə şurası korporativ idarəetmədə ən mühüm rollardan birini oynayır, lakin onun fəaliyyətlərini tənzimləyən cari qanunvericilik qeyri-adekvatdır. Təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olan spesifik sahələr aşağıda göstərilmişdir.

1. Müşahidə Şurasının Tərkibinə dair Müddəalar Təkmilləşdirilməlidir

Müşahidə Şurasının minimal üzv sayını müəyyən edən müddəə yoxdur. Bank sektoru ilə bağlı qanunvericilik və qabaqcıl təcrübələrə uyğun olmaq üçün müşahidə şurası ən azı üç üzvdən ibarət olmalıdır.²⁴

¹⁹ Nəzərə alın ki, bu yaxınlarda Azərbaycanın banklar haqqında qəbul edilmiş qanunvericiliyinə yenidən baxılmışdır və müşahidə şurası üzvlərinin əmək haqqının SÜY tərəfindən təsdiq edilməsi kimi təcrübələr orada əks etdirilir. Banklar Haqqında Qanun, Maddə 25.2. Həmçinin təcrübə onu göstərir ki, banklarda SÜY müşahidə şurasının ümumi müddə deyil, fərdi direktorların əmək haqqlarını təsdiq edir.

²⁰ Azərbaycan Respublikası Mühasibat Uçotu Haqqında Qanun (29 iyun 2004). [bundan sonra "Mühasibat Uçotu Qanunu"]

²¹ Mühasibat Uçotu Qanunu, Maddə 3.

²² Azərbaycan qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsindən əlavə onun lazımi qaydada tətbiqi və icrası da zəruridir. SÜY-nin səlahiyyət və məsuliyyətləri ilə əlaqədar olaraq BMK-nın Şirkətlərdə Korporativ İdarəetmə Sorğusu göstərdi ki, SÜY bir qayda olaraq qanunla tələb edilən bəzi funksiyalarını yerinə yetirmir. Məsələn, sorğu iştirakçılarının dördü biri bildirdi ki, SÜY illik hesabatı təsdiq edir və yarısından azı bildirdi ki, SÜY dividendlərin elan edilməsi və paylaşdırılmasını təsdiq edir. BMK-nın Şirkətlərdə Korporativ İdarəetmə Sorğusu səh. 33-də. Qanunvericiliyin icrası mühüm problemdir, lakin bu problem bu sənəddə əhatə edilməməlidir.

²³ Qeydiyyat tarixi şirkətin öz səhmdarlarının kimliyini və korporativ tədbirlərdə iştirak etmək üçün onların səhm paylarını müəyyən etdiyi tarixdir. Məsələn, səhmdara Səhmdarların Ümumi Yığıncağında səs vermək hüququnun verilməsi tarixi, dividendləri alma tarixi.

²⁴ Banklar Haqqında Qanun, Maddə 25.2.

Müşahidə Şurasına müstəqil direktorların daxil edilməsinə qarşı heç bir qadağa qoyulmamalıdır.²⁵

Müşahidə şurasının keyfiyyət göstəricisinə təsir edən digər bir məqam üzvlərin mizəddur. Bununla bağlı, müşahidə şurası üzvlərinin şirkətlə hazırda olduğu kimi əmək müqaviləsi deyil, mülki müqavilə imzalaması tələb edilməlidir.

2. Müşahidə Şurasının Səlahiyyət və Məsuliyyətlərinə Dair Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Qanunvericilikdə müşahidə şurası üzvlərinin fidusiar öhdəlikləri və funksiyaları aydın göstərilməmişdir. Qanunvericilikdə şura üzvlərinin aydın tərifli verilmiş fidusiar vəzifələri əks etdirilməlidir, məsələn, şura üzvlərinin qayğı göstərmək və sadıqlıq vəzifəsi (borcu). Bundan əlavə müşahidə şurası üzvlərinin şirkətin biznes imkanlarından öz şəxsi mənfəəti üçün istifadə etməsi və ya direktorların rəqib şirkətlərdə paya malik olması və ya onların idarə edilməsində iştirakı qadağan edilməlidir. Bundan əlavə, qanunvericilikdə müşahidə şurası üzvləri tərəfindən bu vəzifələr pozulduğu halda müvafiq məsuliyyət və onun həddləri müəyyən edilməlidir.²⁶ Həmçinin, onlar birlikdə və ayrı-ayrılıqda qeyri-qanuni tədbirlərin görülməsinə və ya heç bir tədbirin görülməməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar.

Mülki Məcəllə SC-nin müşahidə şurasının üzvlərinə hər hansı müstəsna səlahiyyətlər vermir lakin şirkətin nizamnaməsində belə müstəsna səlahiyyətlərin verilməsinə nəzərə alır.²⁷ Azərbaycan şirkətlərinin müşahidə şuraları hər hansı bir müşahidə şurasından bir qayda olaraq gözlənilən funksiyaları yerinə yetirmir.²⁸ Müşahidə şurasının səlahiyyətləri daha aydın müəyyən edilməlidir. Məsələn, müşahidə şurasının funksiyalarından biri şirkətin fəaliyyəti üçün siyasətlərin müəyyən edilməsi olmalıdır, lakin cari qanunvericilikdə bu tələb aydın şəkildə göstərilmişdir. Qeyri-adi korporativ tədbirlər və aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatlarla bağlı məsələlərdə müşahidə şurasının rolu xüsusilə vurğulanmalıdır. Məsələn, Mülki Məcəllə Maddə

107.4-də qeyd edilir ki, şura və ya SÜY-un müstəsna səlahiyyətləri daxilində olmayan bütün məsələlər menecmentin məsuliyyətidir. Beləliklə qanunda menecment üçün müxtəlif çeşidli məsuliyyətlər əldə etməyə imkan yaradılır. Bu düzgün deyil, çünki müşahidə şurasının səlahiyyətlərinin aydın müəyyən edilmədiyini nəzərə alsaq, bir qayda olaraq müşahidə şurası üçün nəzərdə tutulan bəzi məsuliyyətlər menecmentin əlinə keçə bilər. Qabaqcıl idarəetmə baxımından müşahidə şurası fəvqəladə hallar və ya ciddi çətinliklər zamanı menecmentin işinə müdaxilə edə bilməlidir. Bununla bağlı qanunvericilikdə qeyri-adi əməliyyatların təsdiqi üçün prosedurlar nəzərdə tutulmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu cür əməliyyatların müşahidə şurasın tərəfindən təsdiq edilməsinə üstünlük verilir.

3. Müşahidə Şurası Yığıncaqlarının Keçirilməsinə Dair Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Mülki Məcəllənin rüblük yığıncaqların keçirilməsi tələb edən müddəəsi adekvat minimum tələb təşkil etsə də müşahidə şurası yığıncaqlarının keçirilməsi ilə bağlı digər prosedurlar genişləndirilməlidir. Yəni, şəxsən iştirak etməməklə bağlı siyasətlərə və məqbul səsvermə prosedurları üçün nəyin tələb olunduğuna adekvat tərif verən müddəələr olmalıdır.

4. Qanunvericilikdə Müvafiq Şirkətlər üçün Audit Komitəsinin Yaradılması Tələb Edilməlidir

Qanunvericilikdə müşahidə şurasının komitələrinin yaradılmasına imkan verilməlidir və məcburi və əlavə (qeyri-məcburi) komitələrin nümunə siyahısı təqdim edilməlidir.²⁹ Komitələr yaradılması bəzi faktorlardan, məsələn təşkilatın ölçüsü və fəaliyyət xarakteri kimi amillərdən asılı olsa da, müəyyən meyarlara cavab verən şirkətdə audit komitəsinin yaradılması tələb edilməlidir.³⁰ Mülki Məcəllə Maddə 107-11-də qeyd edilir ki, şirkətlərdə müəyyən maliyyə nəzarəti funksiyalarını yerinə yetirən təftiş komitəsi yaradıla bilər və əgər şirkətin səhmdarlarının sayı əlildən artıqdırsa, bu mütləqdir.

²⁵ Azərbaycanda bir çox müşahidə şuraları müstəqil direktorların daxil edilməsindən faydalana biləcəkdir. Çox güman ki, Azərbaycan şirkətləri üçün müstəqil direktorlara dair tələbin qoyulması bir qədər tez olsada, müstəqil direktorlar institutunun tətbiqinə dair müddəaların daxil edilməsi gələcək üçün nəzərdə tutulmalıdır. Hazırda, müşahidə şurası üzvlərinin müstəqilliyinə tərif verən heç bir adekvat müddəə mövcud deyildir; qanunvericiliklə müstəqil direktorların şuraya daxil edilməsi tələb edilərsə, həmin tələb müstəqillik anlayışının qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə uyğun olaraq tərifini verən bir müddəə ilə müşahidə olunmalıdır.

²⁶ Bütün çəkilmiş ziyanın tam ödənilməsi düzgün yanaşma olmaya bilər, xüsusilə müstəqil direktorlara şamil edilərsə. Alınan əmək haqqı ilə müqayisədəmiz iri iddialar və itkilərlə üzləşmək ehtimalının olduğunu anlayan münasib namizədlər ümumiyyətlə direktor olmaq istəyindən vaz keçə bilər.

²⁷ Mülki Məcəllə, Maddə 107.3.

²⁸ BMK-nın Şirkətlərdə Korporativ İdarəetmə Sorğusu səh. 25-də.

²⁹ Mülki Məcəllədə buna icazə verildiyi aydın şəkildə göstərilmişdir, lakin bunun mümkünlüyü konkret şəkildə qadağan da edilmir.

³⁰ Müvafiq göstərişlər Mühəsibat Uçotu Qanununda vardır, bu qanun İctimai Əhəmiyyətli Müəssisələrdən (İƏM) tələb edir ki, onlar maliyyə hesabatlarını Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına (MHBS) uyğun hazırlasınlar. MHBS-a keçid və onlara uyğun hesabat hazırlamaq kimi mürəkkəb vəzifəni yerinə yetirmək üçün belə şirkətlərdə audit komitələrinin yaradılması tələb edilməlidir.

Ümumiyyətlə, bu təftiş komissiyasının səlahiyyətləri və vəzifələri beynəlxalq təcrübədə “audit komitəsinin” nə olduğunu bildirən ənənəvi təsəvvürə uyğun olan audit komitəsinin səlahiyyət və vəzifələrindən daha az və məhduddur. Təftiş komissiyası şirkətin maliyyə və biznes fəaliyyətinə və onun qanun və qaydalara uyğun olmasına nəzarət etdiyi halda, audit komitəsi şirkətin daxili nəzarət sisteminə, daxili audit funksiyasına, maliyyə hesabatlığına, mühasibat uçotuna, qanunvericiliyə uyğunluğa və kənar auditorun fəaliyyətinə nəzarət edir, o cümlədən lazım olduqda təshih tədbirlərin görülməsini təmin edir. Təftiş komissiyaları Sovet sisteminin bir qalığı olmaqla kapital bazarlarında fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün az əhəmiyyətlidir. Nəticədə təftiş komissiyası yuxarıda qeyd olunmuş vəzifələr daşıyan mükəmməl fəaliyyət göstərən audit komitəsini əvəz edə bilməz.

E. MENECEMENT

1. Menecmentin Səlahiyyət və Məsuliyyətlərinə Dair Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Mülki Məcəllədə deyilir ki, menecment şirkətin gündəlik idarə edilməsi ilə məşğuldur, lakin “cari rəhbərlik” anlayışının tərfi verilmir.

Müşahidə şurasının üzvləri kimi menecmentin də fidusiar vəzifələri, o cümlədən sadıqlıq və qayğı göstərmək vəzifəsi olmalıdır. Bu Memorandumun Hissə D.2-də göstərilmiş müşahidə şurasının nümunəsində olduğu kimi menecment də öz vəzifələrinin pozulmasına görə məsuliyyət daşımalıdır.

2. Qanunvericilikdə Kiçik Şirkət Sahiblərinin Öz Şirkətlərini İdarə Etməsi Qadağan Edilir

Mülki Məcəllə Maddə 107-10.7-də qeyd edilir ki, şirkətin dövriyyədə olan səhmlərinin 20 faizi və ya daha çox paya sahib səhmdarlar şirkətin idarə edilməsində iştirak edə bilməz. Buna görə belə səhmdarlar şirkətin idarə heyətinin üzvü ola və ya şirkətin baş direktoru vəzifəsində çalışa bilməz. Bu müddədə yeni biznesi yaradan və ya gənc şirkəti idarə edən fəal sahibkarlara məhdudiyət qoyulur. Əgər Microsoft Azərbaycan şirkəti olsa idi Bill Qeytsin bu şirkətin idarə edilməsində iştirak etməsinə icazə verilməyəcəkdi. Əgər Bill Qeyts bu

şirkəti idarə etməsə idi Microsoft indiki zirvələrə çata bilməzdi. Bu müddəə çıxarılmalıdır.

F. MARAQLARIN TOQQUŞMASI VƏ AİDİYYƏTİ ŞƏXSLƏRLƏ ƏMƏLİYYATLAR

Maraqların Toqquşması və Aidiyyəti Şəxslərlə Əməliyyatlar (AŞƏ) Mülki Məcəllə Maddə 107-10.5 müddəalarında tənzimlənir. Bunlar ayrı-ayrılıqda aşağıda müzakirə ediləcək.

1. Maraqların Toqquşmasına Dair Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Mülki Məcəllə Maddə 107-10.5 qeyri-adekvatdır, çünki burada maraqların toqquşması qaydaları və aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatlar yalnız menecmentə aid edilir. Bu müddəə daha geniş, düzgün müəyyən edilmiş qrupu əhatə etməli, o cümlədən müşahidə şurası üzvlərinə və əsas səhmdarlara şamil edilməlidir. Bundan əlavə, potensial maraqlar toqquşması olduğu halda, müvafiq tərəf bu barədə müşahidə şurasına məlumat verməli və bu məsələyə dair iclaslarda iştirak etməkdən və səs verməkdən çəkinməlidir.

2. Aidiyyəti Şəxslərlə Əməliyyatlara Dair Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi Maddə 107-10.5 yalnız menecmentə tətbiq edilir. AŞƏ müəyyən edən qanunvericiliyə ehtiyac vardır.³¹ Bu qeyri-adekvat vəziyyəti düzəltmək üçün qanunvericilik təkmilləşdirilərək, aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- Bu məsələlər həmçinin müşahidə şurası üzvləri və şirkətin hər hansı növ səhminin 10 faizdən çoxuna sahib səhmdarlara (əsas səhmdarlar) da şamil edilməlidir.³²
- “Aidiyyəti şəxslər” və “aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatlar” anlayışları daha da dəqiqləşdirilməli və ətraflı əks etdirilməlidir.³³
- Aidiyyəti tərəflərin hər bir AŞƏ dair açıqlamalı olduğu məlumat dəqiq təsvir edilməlidir.
- Mühüm AŞƏ-nin SÜY tərəfindən təsdiq edilməsinə dair tələb olmalıdır.

³¹ Nəzərə almaq lazımdır ki, bu şərh yalnız Mülki Məcəllənin müddəalarına aiddir, çünki Banklar Haqqında Qanunda AŞƏ-nin tənzimlənməsi nəzərə alınmışdır.

³² Bu bank qanunvericiliyi ilə uyğun olardı. Bax: Banklar Haqqında Qanun, Maddə 1.

³³ Qabaqcıl beynəlxalq təcrübə aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatların aydın şəkildə müəyyən edilməsini tələb edir. Bu barədə mükəmməl anlayışlar İÖİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsiplərində və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının İAS 24-də verilib. Nəzərə alınmalıdır ki, Banklar Haqqında Qanunda “aidiyyəti şəxslər” aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

bankın inzibətçiləri, struktur bölmələrinin rəhbərləri, qərarların qəbul edilməsində iştirak edən digər əməkdaşları və onlarla yaxın qohumluq münasibətlərində olan şəxslər (əri/arvadı, valideyni, o cümlədən ərinin/ arvadının valideyni, babası, nənəsi, övladı, o cümlədən övladlığa götürülən, qardaşı və bacısı); bankda mühüm iştirak payı olan hər hansı şəxs və ya bankın mühüm iştirak payı olan hüquqi şəxs və həmin hüquqi şəxsdə mühüm iştirak payı olan hər hansı şəxs, habelə bu cür mühüm iştirak payına malik olan hüquqi şəxslərin icra orqanlarının rəhbərləri.

- e. AŞƏ ictimaiyyət və dövlətə orqanlarına daha yaxşı açıqlanmalıdır.
- f. AŞƏ dair müddəaların pozulmasına görə daha ciddi cəzalar tətbiq edilməlidir.
- g. Aidiyyəti tərəflərin, menecmentin və müşahidə şurası üzvlərinin şirkətlə rəqabətə girməsi və ya şirkətə məxsus biznes imkanlarından öz mənfəəti üçün istifadə etməsi qadağan edilməlidir.

Maraqların toqquşmasına oxşar olaraq, aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatlara dair müddəalar yalnız menecmentə deyil, həm də müşahidə şurasının üzvləri, əsas səhmdarlar, o cümlədən belə şəxslərin ailə üzvləri və əlaqəli biznes maraqlarına da şamil edilməlidir. Maraqların toqquşması hallarında olduğu kimi, aidiyyəti şəxslərlə əməliyyatlarda marağı olan hər hansı bir tərəf həmin əməliyyatlarla bağlı icaslarda iştirak etməkdən və bu məsələlərə dair səs verməkdən çəkinməlidir.

G. ŞƏFFAFLIQ VƏ AÇIQLAMA

Korporativ idarəetmə strukturu şirkətin bütün mühüm məsələlərinə dair vaxtında və düzgün açıqlamanın edilməsini təmin etməlidir. Azərbaycanda son zamanlar açıqlamanın yaxşılaşdırılması istiqamətində müəyyən uğurlar əldə edilmişdir,³⁴ lakin buna baxmayaraq hələ də inkişaf etdirilməli olan sahələr vardır. Açıqlama müvafiq təşkilatlar, məsələn Qiymətli Kağızlar Komitəsi, Bakı Fond Birjası, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi və Azərbaycan Milli Bankı tərəfindən tənzimlənməlidir. Lakin, bundan əlavə hansı məlumatın açıqlanmalı olduğu və açıqlamanın vaxtında edilməsi istiqamətində mühüm təkmilləşmələrə ehtiyac vardır.

1. Məlumatların Açıqlanmasına Dair Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Müvafiq qanunvericilikdə aşağıdakıların açıqlanması tələb olunmalıdır:

- ♦ Dolayı (birbaşa olmayan) və son benefisial sahiblər barədə məlumat.³⁵ Səhmdarlar arasında sazişlərin açıqlanması tələb edilməlidir. Ən azı, hər bir səhmdar səhmdarların ümumi

yığınağından öncə bütün səhmdarların siyahısını əldə edə bilməlidir.

- ♦ Düzgün müəyyən edilmiş tələblərə uyğun olaraq hazırlanan illik hesabatlar.³⁶
- ♦ Azərbaycan şirkətləri tərəfindən müntəzəm olaraq açıqlanmayan mühüm məsələlər; bununla bağlı qanunvericilikdə qeyd edilməlidir ki, şirkətin maliyyə-iqtisadi fəaliyyətlərinə təsir göstərən mühüm hadisə və fəaliyyətlər müəyyən müddət ərzində (neçə gün) açıqlanmalıdır.
- ♦ Müşahidə şurası və idarə heyəti üzvləri öz maliyyə maraqlarını vaxtaşırı olaraq açıqlamalıdır.
- ♦ AŞƏ və maraqların toqquşması halları açıqlanmalıdır.

2. Məlumatın Vaxtında Açıqlanması Haqqında Qanunvericilik Təkmilləşdirilməlidir

Açıqlamanın adekvat olması üçün bu məlumat vaxtlı, aidiyyətli və mühüm olmalıdır. Azərbaycanın qanunvericiliyində açıqlamanın vaxtında edilməsi təmin edilmir çünki Mülki Məcəllə Maddə 99.2-də qeyd edilmişdir ki, açıq tipli səhmdar cəmiyyət ictimaiyyət üçün “öz illik maliyyə hesabatı və balans hesabatını” açıqlamalıdır. Qanunun müddələrində bu məlumatın nə vaxt açıqlanmalı olduğu lazımı şəkildə göstərilir. Belə bir konkret vaxt cədvəlinin olmamağı, həmçinin Mülki Məcəllə Maddə 107-1.3-də SÜY-nin nə vaxt keçirilməsinin qeyri-dəqiq olması nəticəsində səhmdarlar qeyri-müvafiq məlumat əldə edə bilirlər. Maddə 107-1.3-də qeyd edilir ki, SÜY ilin sonundan sonra altı aya qədər keçirilə bilər və Maddə 107-1.4-də göstərilir ki, ictimaiyyət məlumatın paylanması SÜY-dən qırx beş gün əvvəl olmalıdır. Bundan belə çıxır ki, illik maliyyə hesabatları nəşr edilərkən onlarda əks etdirilən məlumat altı ayın məlumatı ola bilər və səhmdarlar və potensial investorlar yalnız on altı ay yarım məlumat əldə etmiş olur, məsələn, 15 Aprel 2007-ci il tarixində ictimaiyyətə açıqlana bilən ən son illik maliyyə hesabatları 2005-ci ilin dekabr ayında hazırlanan hesabatlar ola bilər. Nəticədə, düzgün, etibarlı məlumatın vaxtında çatdırılması qanunla təmin edilmir və qanuna yenidən baxılmalı, dəyişikliklər edilməli və məlumatın vaxtında açıqlanması tələb olunmalıdır.

³⁴ 2004-cü ildə, Qiymətli Kağızlar Komitəsi İnvestisiya Kağızlarının Emitentlərinin İllik Hesabatlarının Hazırlanması və Açıqlanması Qaydalarını qəbul etdi (24 Dekabr 2004) [bundan sonra “QKK Qaydaları”]. Bu qaydalarda illik hesabatların tərkibinə dair bəzi minimal tələblər müəyyən edilmişdi. Bundan əlavə 2004-cü ilin noyabr ayında Azərbaycan Milli Bankı daha yüksək açıqlama standartları olan korporativ idarəetmə qaydalarını qəbul etdi. Bax, Banklarda Korporativ İdarəetmə Qaydaları, Maddə 12 (Noyabr 2004). Bundan əlavə Mühəsibat Uçotu Qanunu və gözlənilən kənar audit haqqında qanun maliyyə açıqlamalarının müəyyən dərəcədə yaxşılaşdıracaq.

³⁵ Təcrübədə, səhm sahibliyi barədə rəsmi məlumatı Azərbaycanda əldə etmək çətinidir.

³⁶ QKK Qaydaları təkmilləşdirilməlidir. Məsələn, burada nağd vəsait hərəkəti barədə hesabatın, maliyyə hesabatları üzrə qeydlərin və ya səhm kapitalında dəyişikliklər barədə məlumatın verilməsi tələb olunmur, halbuki bunların hər biri çox faydalı maliyyə məlumatıdır.

H. ŞİRKƏTİN KAPİTALI VƏ LƏĞV EDİLMƏSİ

1. Qanunvericilik Səhmdarlar Tərəfindən Nizamnamə Kapitalına Qoyulmuş Pul Olmayan Əmlakın/Vəsaitin Həcmi Məhdudlaşdırılmalıdır

Mülki Məcəllə Maddə 103.1-də göstərilir ki, şirkətin nizamnamə kapitalın heç bir məhdudiyyətsiz pul olmayan əmlakdan (in kind contribution) təşkil oluna bilər. Keçmiş Sovet İttifaqında bu sahədə çoxlu sayda sui-istifadə olduğu üçün qanunvericilik şirkətin kapitalında pul olmayan əmlakın həcmi məhdudiyyət qoymalıdır, məsələn ilkin kapitalın on və ya on beş faizi. Bundan əlavə, hər hansı pul olmayan əmlak qoyuluşu üçün həmin əmlakın dəyərinin müstəqil qiymətləndirici tərəfindən qiymətləndirilməsi tələb olunmalıdır.

2. Şirkətin Məcburən Ləğv Edilməsinə Dair Müddəa Aradan Götürülməlidir

Mülki Məcəllənin müəyyən şərtlərdə şirkətin

ləğv edilməsini tələb edən 103.5 maddəsi köhnəlmişdir və çıxarılmalıdır, çünki fəaliyyətə davam edə biləcək şirkətin məcburən ləğv edilməsinə gətirib çıxara bilər. Bu ictimai maraqlara ziddir, belə ki, iflasın həll edilməsi planı ilə müqayisədə şirkətin ləğv edilməsi kreditör üçün daha az xeyirlidir. Müddədə qeyd edilir ki “əgər cəmiyyətin göstərilən aktivlərinin dəyəri nizamnamə kapitalının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş minimum miqdarından az olarsa, cəmiyyət ləğv edilməlidir”. Belə bir vəziyyət mövcud ola bilər ki, minimal tələbdən az kapitalı olan şirkət ödəniş qabiliyyətinə malikdir və vaxt keçdikcə öz kapitalını artırmağa bilər. Kapitalın yetərli səviyyədə olması şirkət yaradıldıqda müəyyən edilməlidir. Kapitalın azalmasına gətirəcək nəticələr Mülki Məcəllə və ya səhmdar cəmiyyətlər haqqında qanununda deyil, iflas haqqında qanunda müəyyən edilməlidir, məsələn, şirkətin öhdəlikləri aktivlərindən artıqdır, və ya şirkət öz öhdəliklərini onların vaxtı çatdıqda ödəyir.

■ IV. NƏTİCƏ

Mükəmməl korporativ idarəetmə şirkətlərin uğurlu fəaliyyəti üçün zəruridir. Azərbaycanda şirkətlərin korporativ idarəedilməsini yaxşılaşdırmaq üçün adekvat qanunverici bazanın yaradılması əsas addımdır. Şübhəsiz, daha yaxşı korporativ qanunvericiliyin qəbul edilməsi Azərbaycanda korporativ idarəetmə ilə bağlı problemlərə son qoymayacaq, çünki təkmilləşdirilmiş qanunvericiliyə olan ehtiyacdan əlavə müvafiq orqanlar tərəfindən lazımı icra və şirkətlər tərəfindən qabaqcıl təcrübələrin tətbiq edilməsi tələb olunur.

Yuxarıda qeyd edilən dəyişikliklərin hansı yolla, məsələn Mülki Məcəlləni təkmilləşdirilməsi, səhmdar cəmiyyətləri haqqında ayrıca qanunun qəbul edilməsi, əlavə qaydaların təsdiqlənməsi və ya şirkətlərdə korporativ idarəetmə məəcəlləsinin tətbiq edilməsi vasitəsilə həyata keçirilməsindən asılı olmayaraq, onların məğzinə ciddi yanaşmaq zəruridir. Bununla yanaşı özəl və dövlət sektorlarının bu problemləri həll etmək üçün cəhdlər etməsi və tədbirlər görməsi zəruridir.

Ələ keçirmə/Əldə edilmə (takeover) - Ələ keçirmə şirkətin nəzarət paketinə sahiblikdə səmimi satın-alınma və ya ədavətli təklif vasitəsilə dəyişikliklər deməkdir. Ədavətli ələ keçirmələr əldə ediləcək şirkətin mövcud rəhbərliyinin dəyişdirilməsini nəzərdə tutur və adətən açıq ictimai təklif vasitəsilə həyata keçirilir.

Təqib etmək hüququ (tag along rights) - Təqib etmək hüququ minoritar səhmdarların hüquqlarını qorumaq üçün istifadə edilən bir vasitəsidir. Ümumiyyətlə, majoritar (əsas) səhmdarlar öz paylarını satdıqda, minoritar səhmdar bu əməliyyata qoşulmaq və öz minoritar payını satmaq hüququna malikdir.

Üstünlük hüququ (preemptive rights) - Üstünlük hüququ səhmdarlara öz mövcud paylarına mütənasib olaraq yeni buraxılmış səhmləri birinci növbədə əldə etməyə imkan verən hüquqdur. Səhmdarlar yeni emissiya olunmuş səhmləri almaq hüququna malikdirlər, lakin onları almaq məcburiyyətində deyillər. Səhmdar bu hüquqdan istifadə etməməyi qərar verərsə, həmin səhmlər açıq bazarda satıla bilər.

Audit Komitəsi - Beynəlxalq təcrübələrə əsasən, bu şəffaflığı və dəqiqliyi təmin etmək, şirkətin səmərəliliyini artırmaq və investordlarda, müştərilərdə və kreditorlarda əminlik yaratmaq məqsədi ilə şirkətin daxili əməliyyatlarının nəzarət olunmasında, maliyyə hesabatlarının, daxili audit sisteminin və məlumatın açıqlanması siyasətinin hazırlanmasında köməklik göstərmək üçün müşahidə şurası tərəfindən təyin edilən müşahidə şurasının komitəsidir. Audit Komitəsi əsasən müstəqil direktorlardan təşkil olunmalıdır. Audit Komitəsinin sədri həmçinin müstəqil direktor olmalıdır.

Mənafeələr toqquşması - mənafeələr toqquşması şirkətin marağında olmayan və ya marağında olmaması güman edilən hər hansı bir əlaqə və ya şəxsi maraq deməkdir. Bundan əlavə, mənafeələr toqquşması işçinin, direktorun və ya digər vəzifəli şəxsin şəxsi və ya maliyyə maraqları onun şirkətin maraqlarına uyğun hərəkət etmək vəzifəsi və digər vəzifələri ilə ziddiyyət təşkil etdikdə və ya təşkil etməsi güman edildikdə yaranır. Bu cür maraq və ya əlaqə həmin şəxslərə öz vəzifələrini ədalətli şəkildə yerinə yetirməyə mane ola bilər. Hətta hər hansı bir düzgün olmayan hərəkət barədə sübutlar olmasa da, mənafeələr toqquşması şəxsin düzgün hərəkət etmək qabiliyyətinə olan əminliyi şübhə altına ala biləcək bir düzgünlük təsəvvürü yaradır. Mənafeələr toqquşması həmçinin hər hansı bir şəxs, və ya onun ailə üzvləri, şirkətin müşahidə şurasında və ya icra orqanında tutduğu vəzifəsi sayəsində şəxsi xeyir

(mənfəət) əldə etdikdə yaranır.

Əlaqədar Şəxs (aidiyyatı olan şəxs) - Əlaqədar şəxs şirkətlə elə bir əlaqəsi olan şəxslər və ya şirkətlərdir ki, onunla şirkət arasında bağlanan əqdlər mənafeələr toqquşması kimi qəbul oluna bilər. Əlaqədar şəxslərin və şirkətlərin siyahısı İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsiplərində və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarında, Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartı 24-də müəyyən edilmişdir.

Əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlar - Əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlar qiymətin müəyyən edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq, əlaqədar şəxslər arasında vəsaitlərin köçürülməsi, xidmətlərin göstərilməsi və öhdəliklərin ötürülməsidir.

Son Benefisiar - Səhmlərin son benefisiarı, səhmlərin qeydə alınmış sahibi olmasa da, onlara məxsus olan əsas mülkiyyət hüquqlarından faydalanan və ya birləşdirilmiş istifadə edən şəxsdir. Bu cür faydalanmaya səhmlərin səsvermə hüquqlarından istifadə edilməsini və ya səhmlərin yerləşdirilməsini istiqamətləndirmək və ya səhmlərə sahibliklə bağlı iqtisadi qazanclar əldə etmək daxildir. Son benefisiarlara bir və ya bir neçə etibarlı şəxslər, brokerlər, agentlər, qanuni nümayyəndələr və ya digər vasitəçilər, və ya birbaşa və ya dolayısı ilə şirkətin menecmentini və siyasətini istiqamətləndirmək imkanı verən nəzarət paketinə sahib olduğu şirkət vasitəsilə səhmlərə sahib duran şəxslər aiddir.

Fidusiar vəzifə - Fidusiar vəzifə fidusiarların, məsələn şirkətin direktorlarının və vəzifəli şəxslərinin, şirkətin və onun səhmdarlarının maraqlarına qulluq etmək vəzifəsidir. Fidusiar vəzifələr iki geniş kateqoriyaya bölünür: sadıqlıq vəzifəsi və qayğı göstərmək vəzifəsi. Bu yaxınlarda məhkəmələr şirkət direktorlarının və vəzifəli şəxslərinin digər bir fidusiar vəzifəsini, səhmdarlardan hər hansı bir hərəkət gözlədikdə onlara mühüm məlumatı açıqlamaq vəzifəsini müəyyən etmişdirlər.

Qeydiyyat tarixi - Qeydiyyat tarixi şirkət tərəfindən səhmdarların adlarının və onların səhm paylarının şirkətin fəaliyyətində iştirak etmək üçün müəyyən edilməsi tarixidir, məsələn Səhmdarların Ümumi Yığıncağında iştirak edəcək, dividend alacaq səhmdarların siyahısının hazırlandığı tarix.

“Özünü dartmaq” hüququ (drag-along rights) - Özünü dartmaq hüququ majoritar səhmdarlara minoritar səhmdarları şirkətin satılmasına qoşulmağa məcbur etmək imkanı verən hüquqdur. Özünü dartan majoritar səhmdar minoritar səhmdara hər hansı digər səhm satanların təklif etdiyi eyni qiyməti və şərtləri təklif etməlidirlər. Buhüquq majoritar səhmdarları qorumaq üçün nəzərdə tutulub. Bəzi alıcıların şirkətə tam nəzarət əldə etmək istəyini nəzərə alaraq, özünü dartmaq hüququ minoritar səhmdarları ləğv etməyə və şirkət səhmlərinin 100% faizini alıcıya satmağa kömək edir.

**Müşahidə Şurasının
fəaliyyətini necə
giymətləndirməli?**

**Daxili Audit funksiyasını
necə yaratmalı?**

**Korporativ
İdarəetməyə
dair sualınız
var?**

IFC ACGP

**IFC ACGP
(050) 432 2247
hər vaxt açıq olan
qaynar xəttinə
zəng vurun!**

